

ARAŞTIRMA NOTU

“VELHASIL BİR DOÇENTLİK TEZİ YAZDIM!” TURGUT CANSEVER’İN MODERN MİMARLIĞIN TEMEL MESELELERİ’NİN HİKAYESİ

Faruk Deniz

İstanbul Üniversitesi
farukdeniz@ogr.iu.edu.tr
orcid: 0000-0002-1715-751X

ÖZ

Bu makalede, Mimar Turgut Cansever’in, 1960 yılında doçentlik tezi olarak kabul edilen *Bugünkü [Modern] Mimarlığın Temel Meseleleri* çalışmasının uzun ve ilginç hikayesi belgelere dayalı olarak ortaya konuyor. Cansever’in doçentlik meselesi tezin içeriğinden, Türkiye’deki fikir ve sanat hayatına ne kattığından ziyade nasıl geliştiği, hangi süreçlerden geçtiği uzun yıllar tartışılacaktı. Cansever’in bu konuda bazı değerleri olmuştur. Onun dışında belli bir kesim tarafından yürütülen dedikodular vardı. Öyle bir tezin olmadığından, kabul edilmediğine veyahut hiçbir ilmi değeri olmadığına kadar farklı iddialar bulunuyordu. Bu makalede, hem Cansever’in doçentlik tezinin 60 yıl sonra ilk kez, yayına hazırlanış süreci hem de doçentlik tezi ile ilgili çarpıtılmış, eksik, doğru, yanlış veya yok sayılmış birçok bilgi ve iddianın

127

Dîvân *DİSİPLİNLERARASI
ÇALIŞMALAR DERGİSİ*

Cilt 24 sayı 48 (2020/1): 127-159

doi: 10.20519/divan.811960

eleştirisi ve analizi yapıyor. Aynı zamanda, Cansever'in entelektüel mahrumiyetler içerisinde ve psikolojik bariyerlere karşı yürüttüğü bu çabanın Türkiye'deki modern mimarlık düşüncesine katkısı tartışılıyor. İlk kez ulaşılan birçok bilgi ve belge ile Cansever'in doçentlik meselesinin üzerindeki kalm örtülerin büyük ölçüde kalkması ümit ediliyor.

Anahtar kelimeler: Turgut Cansever, mimarlık düşüncesi, Türkiye'de mimarlık düşüncesi, yükseköğretim tarihi, modern mimarlık tarihi.

I.

Mimar Turgut Cansever’in (ö. 2009) 1960 yılında doçentlik tezi olarak kabul edilen “Bugünkü Mimarlığın Temel Meseleleri” çalışmasının uzun, ilginç ve aslında halen nihayete ermemiş bir hikayesi var. Nihayete ermemesi ileride ortaya çıkacak başka bilgi ve belge ihtimali ile ilgilidir. İki hikaye içiçe barınıyor. Birincisi, tezin, müellifi Turgut Cansever tarafından yazılış hikayesi. İkincisi ise bu tezin 60 yıl sonra yayınlışının hikayesi. Hikayenin ikincisinden başlamak istiyorum. Cansever’in 1960 yılında hazırladığı doçentlik tezinin yayına hazırlanışı, daha önce tarafımdan yayına hazırlanan Cansever’in doktora tezi¹ ile benzer bir hikayeye sahip aslında. Başlangıç hikayeleri de, konular farklı da olsa kullanılan yöntem de, sanat, mimarlık ve akademi çevrelerinde uğradığı anlaşılması güç haksız muamele de aynı.

Bir görüşmemiz esnasında Turgut Cansever’e doktora ve doçentlik tezinin basılması gerektiğini ifade ettiğimi *Sonsuz Mekan’ın Peşinde* kitabının giriş yazısında belirtmişim. O da bütün nezaketiyle, bunların 40-50 sene önce yazıldığını, oradaki bilgilerin eskidiğini, dolayısıyla yazıldıkları dönemlerde kalmaları gerektiğini ifade etmişti. Bu konuşmamıza rağmen, bazı görüşmelerimizde bu tezlerin artık tarihe mal olduğunu, halen önemlerini koruduklarını ve bu vesileyle basılması gerektiğini dillendirmekten geri durmuyordum. O da her seferinde usulca tebessüm ederek geçiştiriyordu.

Turgut Cansever hocanın talebi üzerine arkadaşım Zahit Atçıl ile birlikte 5 Nisan 2006-27 Şubat 2007 tarihleri arasında gerçekleştirdiğimiz söyleşiler dizisinden hemen sonra,² Cansever her iki tezin basımı hususunda muvafakatini beyan etti. Kendisiyle 30 Ocak 2008 tarihinde gerçekleştirdiğim söyleşide ifade ettikleri, tezlerinin basımına dair başlangıçtaki kaygılarının, yerini tatlı bir ümide bıraktığını göstermektedir: “Ben doğrusu bir şeyden çok emindim. Hatırlıyorum, çocuklarım, kardeşlerim, ‘Sen bunları yazıyorsun ama kim okuyacak, yazacak?’ diyorlardı. ‘Birileri okuyacak biliyorum’ diyordum. Çok bahtiyarlık oluyor benim için.”³

¹ Turgut Cansever, *Sonsuz Mekanın Peşinde Osmanlı ve Selçukluda Sütun Başlıkları*, haz. Faruk Deniz (İstanbul: Klasik Yayınları, 2009).

² Bu söyleşileri M. Zahit Atçıl ile beraber yayına hazırladığımız *Sonsuz Mekan’ın Peşinde*’nin giriş yazısında ifade etmişim. Üzerinden yıllar geçti ve çeşitli sebeplerle kitap nihayete eremedi.

³ Cansever ile 23 Ocak 2008 tarihinde Çiftahavuzlar’daki evinde yaptığım mülakat.

Küratörlüğünü Uğur Tanyeli ve Atilla Yücel'in birlikte yaptığı "Turgut Cansever: Düşünce Adamı ve Mimar" sergisinin (4 Nisan-26 Mayıs 2007) bitiminden sonra Cansever'in çocukları Emine ve Mehmet Ögün tarafından tezlerle ilgili bütün malzemeler tarafıma ulaştırıldı. Ondan sonra benim için hummalı bir çalışma başladı. Önceliği doktora tezine vermiştim. Uzun bir vakit kayıp fotoğrafların temini ve tespiti ile uğraştım. Nihayetinde Cansever'in vefatı sonrası doktora tezi 2009 yılında *Sonsuz Mekanın Peşinde* ismiyle yayınlandı.

Cansever'in doçentlik tezinin yayın hazırlığına *Sonsuz Mekanın Peşinde*'nin basımını beklerken başlamıştım. İnce parşömen kağıtlara daktilo edilmiş bir metin ve ikişer adetten oluşan iki takım resim albümü vardı. Albümleri I-A, I-B ve II-A, II-B şeklinde numaralandırdım. Metin içerisindeki ilgili resimler birbirinin devamı olacak şekilde iki ayrı albümde toplanmıştı (I-A, I-B). Diğer iki albüm (II-A, II-B) ise mükerrer veya yedek olarak hazırlanmışa benziyordu. Albümler metin içerisinde analizi ve değerlendirilmesi yapılan XX. yüzyılın önemli mimarlarına ait 392 adet yapının planı, çizimi, kesiti veya fotoğrafından oluşuyordu. Bütün resimler numaralandırılmıştı ve metin içerisinde muntazam olmasa da bu resimlere atıflar vardı. İki takım albüm de büyük ölçüde aynı resimlerden oluşmasına rağmen numaralandırma bir noktadan sonra farklılaştığı için karışıklığa yol açıyordu. Büyük problem de burada başlıyordu. Üstelik resimlerin bir listesi yoktu ve hangi albüm takımının esas alınacağı belirsizdi? Meşakkatli ve zor bir süreç başlamıştı.

İlk iş olarak ince parşömen kağıtlara daktilo edilmiş metin dizildi. Bir sohbetimiz esnasında Turgut Cansever'in eşi Nilüfer Hanımefendi (ö. 2016) o metni büyük ölçüde kendisinin daktilo ettiğini ifade etmişti. Daha sonra Zülfikar Kürüm ile beraber metin içerisinde geçen veya işaret edilen yapıların bir listesini çıkarmaya başladık. Mimarlık tarihi kitaplarında, internet sitelerinde ve sözü geçen mimarlara ait kitaplarda resimlerin izini bulmaya çalıştım. İki yıla yakın peyderpey devam eden bu arayış ve çabaların sonucunda ortaya bir liste çıkmıştı. Fakat tam ve mütekamil bir liste olduğunu iddia etmek zordu. Uzun yılları bulan çalışmada neticesinde metin baştan sona defaatle okundu, Cansever'in parşömen kağıt üzerindeki tashihleri işlendi, yeri geldiğinde tashih ve düzeltmeler yapıldı. Resimlerin artık tam bir listesi oluşmuştu ve metin içerisindeki resim atıfları düzenlendi, eksikler tarafımdan eklendi. Okuyucunun takibini kolaylaştırmak için resimler metin içerisine

yerleştirildi, resim altyazıları hazırlandı. Kitabın sonuna da resim ve yapı listesi eklendi.

II.

Turgut Cansever, *Osmanlı ve Selçukluda Sütun Başlıkları* başlıklı doktora tezini 1949 yılında savundu. Cansever tez çalışmasına Ernst Diez’in yönlendirmesi ve danışmanlığında başlamıştı. Diez, savunmadan bir süre önce aleyhine yürütülen kampanyalar sebebiyle İstanbul Üniversitesi’nin sözleşmesini yenilemeyip Türkiye’den ayrılmak zorunda bıraktığı için⁴ talebesi Cansever’in doktora tez savunmasında yer alamamıştı. Cansever, Avrupa’ya 1949 ve 1950’de birkaç ay süren seyahatler gerçekleştirdi. Birçok ülke ve şehir gezdi, önemli yapıları yerinde gördü ve eskizlerini çizdi, haklarında notlar aldı. Daha sonra hazırlayacağı doçentlik tezinin hikayesinin ilk izleri bu seyahatlerde aranmalıdır. 1950’de ayrıca bir süre Güzel Sanatlar Akademisi’nde öğretim görevliliği yaptı. 1954-55 yılında birkaç arkadaşıyla birlikte Mimarlar Odası’nın kuruluşu ve mimarlık mesleğinin ilke ve umdelerinin belirlenmesi için mücadele etti. Türk Tarih Kurumu binasını ve Beyazıt Meydanı projesini tasarladı. Dr. Yüksek Mimar Turgut Cansever imzasıyla İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde tamamladığı “Bugünün Mimarlık Meseleleri” başlıklı doçentlik tezini 1960 yılında tamamladı. Cansever’in doktora tezi gibi doçentlik tezinin hikayesinde de eksik, doğru, yanlış, yok sayılmış ve çarpıtılmış birçok bilgi bulunuyor.

Cansever ile 23 Ocak 2008 tarihinde Çiftelhavuzlar’daki evinde doktora tezinin yazım sürecine dair yaptığım mülakatın ikinci kısmı doçentlik tezi hakkında olacaktı. Hastalığı sebebiyle yorulmuştu, mülakatı başka bir vakit yapmaya karar vermiştik. Hastalığının giderek artması ve 22 Şubat 2009 yılında vefat etmesi sebebiyle bu konudaki görüşmeyi gerçekleştiremedik. Cansever, bazı konuşma ve kitaplarında doçentlik tezinin yazım süreci ve tezin kabulü ile ilgili tartışmalara değinmektedir. Cansever, Tanyeli ve Yücel’in hazırladığı *Düşünce Adamı ve Mimar* kitabında tam olarak hangi

⁴Diez’in aleyhine yürütülen kampanya ve sebepleri hakkında bkz. Faruk Deniz, “Sanat Tarihine Mimarlıktan Bakmak: Turgut Cansever ve Doktora Tezi,” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)* 13 (2009): 438-42.

tarihte çalışmaya başladığını belirtmese de “Modern Mimarinin Temelleri” diye hatırladığı doçentlik tezini yazmaya Mazhar Şevket İpşiroğlu’nun yönlendirdiğini, 1950’lerin sonlarında yakalandığı bir hastalık sırasında konu ile ilgili okumalar yaptığını ve tezi yazdığını ifade etmektedir.⁵ Cansever, doçentlik tezini hangi sorular ve sorunlar muvacehesinde yazdığını şu şekilde izah ediyor:

“Yani hep modern mimarlık tarihi yazılıyor. Şu tarihte şu bina yapıldı, bu tarihte bu bina yapıldı deniyor ve tarif ediliyor binalar. O da tarih oluyordu! Velhasıl ben yapılanın bir kere hangi gelişmenin içinden, hangi etkilerle oluştuğunu görmekte yarar var diye düşündüm. Modern mimarinin Batılı kaynaklarıyla, doğu kaynakları... Bir miktar Uzakdoğu ilişkileri başlamış, Japonya fark edilmiş durumda. Le Corbusier’nin İslam dünyasını fark etmiş olması... Ayrıca gene Le Corbusier’nin ve birçok başka insanın Kuzey Afrika’yı fark etmiş olması, oradaki değerlerin görülmüş... Yine bu insanların var olmasına rağmen Batı dünyasında bunların bir değer taşımadığı şeklindeki tavrının sürmesi... Dolayısıyla bu değerleri önemli sayıp da bunlar üzerinde bir modern mimarlık yapma girişiminin çok küçük ekalliyetler (azınlıklar) tarafından desteklenmiş olması... Ama insanlığın bu başarıları da ortada durduğuna göre bunların göz ardı edilmesine imkân olmayacağı... Batı Avrupa’nın yalnız kendi tarihine bakan, kendi tarihinde ilişki içersinde bulunduğu kültürlerle de yalnızca ilkel düşmanlar diye bakan tavrının, resim sanatında, edebiyatta artık aşılmakta olduğunu, mimarideki tavrın da bu genel doğru yaklaşım istikametinde ilerlediğini... velhasıl bir doçentlik tezi yazdım.”⁶

Cansever sadece tezini yazma amacını anlatmıyor, Türkiye’deki sanat ve mimarlık tarihi yazımı ve literatürünü de incellekle eleştiriyor. Bu eleştirisinin yalnızca tezi yazdığı dönemle sınırlı olmadığını, yakın tarihleri de kapsadığını söyleyebiliriz. Cansever’in doçentlik tezi önsöz, giriş ve bibliyografi hariç tutulursa altı bölümden meydana gelmektedir. Tez, XX. yüzyılın en önemli mimarlarından kabul edilen Frank Lloyd Wright (ö. 1959), Le Corbusier (ö. 1965), Walter Gropius (ö. 1969), Mies Van der Rohe (ö. 1969) ve Alvar Aalto’nun (ö. 1976) yapıları ve düşünceleri üzerinden modern mimarlığın temel meselelerini ele almakta ve tartışmaktadır. Metin içerisinde ayrıca XIX. yüzyılın önemli birçok mimar ve yapısına atıfta bulunmakta ve mukayeseli analizlerini yapmaktadır. Tezin

⁵ Uğur Tanyeli ve Atilla Yücel, *Turgut Cansever: Düşünce Adamı ve Mimar* (İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2007), 148.

⁶ Tanyeli ve Yücel, *Turgut Cansever*, 148-50.

son kısmında ise R. Neutra, A. Jacobsen, G. Asplund, O. Niemeyer, J. Sert, B. Fuller gibi dünyanın farklı coğrafyalarındaki mimarlar ve eserleri mütalaa edilmektedir. Cansever, bir mülakatta doçentlik tezinin anlam çerçevesini vazıh bir şekilde izah etmektedir: “Doçentlik tezim ‘Modern Mimarının Temel Meseleleri’ adını taşıyordu. Yani bir bakıma rasyonalizmin gözlem alanını daraltması sonunda gerçekte varolan, fakat gözlem yapılmayıp tartışması yapılmayan mimariye ait meseleleri gündeme getirmek istedim.”⁷

Cansever, 1960 yılında tezi bitirdiğine göre okuma ve yazma sürecinin en az 1-2 yıl sürdüğü kabul edilebilir. İncelemeye karar verdiği beş mimarın da tez yazım sürecinde hayatta olması ve sadece Wright’ın 1959’da ölmesi dikkat çekicidir. Türkiye’de o tarihlerdeki modern mimarlık düşüncesi ve sözü geçen çağdaş mimarlar ile ilgili literatüre bakıldığında Cansever’in tezini birçok açıdan zorlu bir çabanın neticesinde ortaya çıkan yeni ve öncü bir çalışma olarak görmek gerekiyor.⁸ Cansever’in çabasının zorluğu, Tanyeli’nin sıklıkla vurguladığı üzere, 1950’ler, 60’lar Türkiye’sinde sanat ve mimari düşüncenin yeni yeni yeşermeye başlaması ve ilginin çok az olması nedeniyle yalnız kalmış olmasıdır. Tanyeli’nin “Cansever’in mimarlığa ciddi kuramsal temeller arayışı büyük oranda diyalogsuz, tartışmasız olmuştur ve bugün bile büyük ölçüde öyledir.”⁹ ifadesi meselenin önemine ışık tutacak mahiyette. Cansever’in entelektüel mahrumiyetler içerisinde ve psikolojik bariyerlere karşı yürüttüğü bu çaba, her şeye rağmen literatüre önemli bir katkı sunmuş ve kendi kuşağındaki kimi mimarların merakını cezbetmede ve ufkunu geliştirmede yadsınamaz bir rol oynamıştır. Örneğin, Mimar Şevki Vanlı’nın 1960 gibi erken bir tarihte Frank Lloyd Wright üzerine yazdığı kitabın önsözünü Cansever’e kaleme aldırması bu rolü teyit ediyor.¹⁰ Vanlı’nın bu kitabının, Orhan Bozkurt’un konfe-

⁷Turgut Cansever, *Kubbeyi Yere Koymamak*, 2. bas., haz. Mustafa Armağan (İstanbul: İz Yayıncılık, 2002), 266.

⁸Ayla Ödekan, *Türkiye’de 50 yılda yayımlanmış arkeoloji sanat tarihi ve mimarlık sanat tarihi ve mimarlık tarihi ile ilgili yayımlar bibliyografyası (1923-1973)* (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 1974?); Ayrıca bkz. İskender Tuluk, “Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Dergileri ve Mimarlık Tarihi Yazıları Bibliyografyası,” *TALID* 13 (2009): 485-56.

⁹Bu konuda bkz. Uğur Tanyeli, *Turgut Cansever* (İstanbul: Boyut Yayınları, 2001), 12.

¹⁰Cansever’in “Bu sahada memleketimizde neşredilen ilk monografi” olarak nitelediği kitabın takdim yazısı için bkz. Şevki Vanlı, *Frank Lloyd Wright: İnsana Dönüş* (Ankara: Dost Yayınları, 1960), 9-12. Ayrıca *Arkitekt*’te, Vanlı’nın kitabının bir tanıtımı yer alıyor. Cansever’in önsözünü yazdığı-

rans metni kitapçığını hariç tutarsak,¹¹ Frank Lloyd Wright hakkında yakın tarihlere kadar Türkçede bulunan tek telif eser olduğunu da hatırlayalım. Doğan Tekeli de anılarında İstihkam Yedek Subay Okulu'ndayken Cansever ile tanıştığını ve bu tanışmayı önemli bir kazanım olarak gördüğünü yazmaktadır. Tekeli; Tekin Aydın, Sami Sisa gibi genç ve meraklı mimarlar olarak daha önce adını duymadıkları Cansever ile askerde adeta bir grup haline geldiklerini, sürekli onu dinlediklerini ve Cansever'in konuşmalarından çok etkilendiklerini dile getirir.¹² Tekeli, hocaları Prof. Paul Bonatz'ın küçümsediği modern mimariyi ve özellikle Corbusier ve düşüncelerini çok canlı ve heyecanlı bir şekilde Cansever'den öğrendiklerini ilave eder. Tekeli, meslek yaşamı içerisinde inişli çıkışlı ilişkilerine rağmen Cansever'in düşünceleriyle kendisini ve genç mimarları nasıl etkilediğini samimi bir şekilde anlatmaktadır:

“Cansever'in kaybına içtenlikle üzüldüm. Cumhuriyet dönemi mimarlığımız; renkli, değerli ve önemli bir mimarını yitirmiş oluyordu. Cansever, kendi meslek yaşamı içinde sohbetleriyle düşüncesiyle birçok genç mimarı etkilemiştir. Dışta kalanlar onlara ‘Turgut Bey'in müritleri’ diyor. Tekin Aydın, Sami Sisa ve ben, sonraları zaman zaman kavga etmiş olsam da Turgut Bey'in ilk müritleri sayılabiliriz.”¹³

III.

Prof. Dr. Oktay Aslanapa'nın dile getirdiği iddialar Cansever'i ve çalışmalarını yok saymanın, çarpıtmanın tipik bir tezahürü olarak

nı, “memleketimizdeki mimarlık fikir hareketlerinin pek az ve cılız olduğu düşünülürse” bu kitabın öncü bir hareket sayılabileceğini okuyucularına duyuruyor: Şevki Vanlı, “Frank Lloyd Wright (İnsana Dönüş),” *Arkitekt* 298 (1960): 38.

11 Wright'ın ölümünden 70 gün sonra, 15 Haziran 1959 Pazartesi Günü İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde verilen bu konferansın “acele” hazırlanmanın sıkıntıları arasında tertip edildiğini ifade eden Bozkurt, ayrıca bunun “Türkiyede F. L. W. hakkında yapılacak ilk mesleki konuşma, ilk neşriyat oldu”ğu iddiasını öne sürer. Bu konuda bkz. Orhan Bozkurt, *Bir Mekân Anlayışı* (İstanbul: Teknik Üniversite Matbaası, 1962), 25.

12 Doğan Tekeli, *Mimarlık: Zor Sanat* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012), 62.

13 Tekeli, *Mimarlık: Zor Sanat*, 63.

dikkat çekiyor.¹⁴ Aslanapa, başından beri İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Kürsüsü’nde bulunmuş ve aynı zamanda Diez’in asistanlığını, derslerinin ve kitabının mütercimliğini yapmıştır. Aslanapa, Diez’in Türkiye’de tez danışmanlığı yapmadığını, mülakatı gerçekleştirenin Cansever’in yayınlanan doktora tezini hatırlatmasına rağmen, bu konuda bir kanaat serdetmemeyi tercih etmiş ve nihayetinde doğrulanmaya muhtaç başka iddialar öne sürmüştür:

“Şimdi Turgut Cansever’in hikâyesi şöyle. Turgut Cansever iyi bir mimar tabi. Çok eserleri var. Tarih Kurumu Binası onun eseri. Şimdi ben 1960’da profesör olunca bana sormadan benim kadroma Turgut Cansever’i almak için teşebbüse geçiyorlar, Halet Çambel ve Mazhar Şevket İpşiroğlu. Turgut Cansever’in de bir tek kitabı var, tez üzerine bir yayını. Fakat ne bir bibliyografyası, ne bir dipnotu, hiçbir şeyi yok içinde. Yani en küçük bir ilmî karakter yok. Bir de Beyazıt Meydanı’nı bu hale getiren kendisi. Şimdi bir de makale hazırlamış Ankara’daki bir dergiye, ‘Yıldırım Beyazıt Meydanı ve Sorunları’ başlığıyla. Berbat ettiği Beyazıt Meydanı’na bu ismi koyuyor, Yıldırım Beyazıt Meydanı, yani neresinden tutsan yenilir yutulur şey değil. [...] Şimdi kurula getirdiler Turgut Cansever’i, benim bir kadroma veriyorlar, benim haberim yok. Kurulda Ankara’dan gelen o dergi, ‘Yıldırım Beyazıt Meydanı ve Sorunları’ başlıklı makalenin bulunduğu dergi, bütün tarihçilerin önünde doluşturılıyor. Onun üzerine kurul reddediyor. Ondan sonra bütün o grup bana düşman oldu. Sonuna kadar düşmanlık devam etmiştir.”¹⁵

Aslanapa’nın iddialarını şu şekilde özetlemek mümkündür. Birinci iddiası, 1960 yılında profesör olunca Mazhar Şevket İpşiroğlu ve Halet Çambel’in kendisine sormadan ondan boşalan bir kadroya Cansever’i almaya teşebbüs etmeleri. 1948’de doçent, 1960’ta pro-

14Aziz Doğanay ve Yunus Uğur, haz., “Oktay Aslanapa ile Sanat Tarihi Eğitimi Üzerine,” *TALİD* 14 (2009): 340-41. Aslanapa’nın Cansever’e dair yok sayma tutumu yeni değildir. Cansever’in doktora tezinin hikayesini yazarken değinmişim. Tekrar hatırlamak gerekirse, Aslanapa’nın Edebiyat Fakültesi’nde yapılan tezler hakkında hazırladığı, kapağında 1920-46 tarih aralığı belirtilen, fakat içerisinde 1950 yılına kadarki tezlere yer verilen bibliyografyaya da bakılabilir. 1947-49 yılları arasında Tarih Bölümü’nde yapılan doktora tezleri zikredilmesine rağmen, 1950 öncesi Sanat Tarihi Bölümünde yapılan ilk ve tek doktora tezinden bahsedilmemiştir. Bu konuda bkz. Oktay Aslanapa, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tezleri, 1920-1946* (İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları, 2004). Yine benzer bir tutuma Aslanapa’nın Sanat Tarihi Kürsüsü’nün kuruluşunun 30. yılı münasebetiyle kaleme aldığı ve sonuna bir de bibliyografya eklediği yazısında da rastlanır: Oktay Aslanapa, “Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünün Kuruluşunun Otuzuncu Yıldönümü,” *Sanat Tarihi Yıllığı* 6 (1974-75): 1-22.

15“Oktay Aslanapa ile Sanat Tarihi Eğitimi Üzerine,” 340.

fesör olan Aslanapa'nın, Cansever'in ilgili kanun ve talimatnameye uygun olarak yaptığı başvuruyu, beş yıl önce boşalttığı doçentlik kadrosunun kendisine sorulmadan kimseye verilemeyeceğini ih-sas etmesi ve düşünmesi dikkat çekicidir. İkincisi, Cansever'in dip-notu, bibliyografyası ve en küçük ilmi karakteri olmayan tezi üze-rine bir yayını, tek bir kitabı olduğu iddiası. Aslanapa'nın burada Cansever'in hangi tezini kastettiği belli değil, üstelik o tarihlerde yayınlanmış bir kitabı da yok. Cansever'in her iki tezi de kaynak-çası, dipnotu, şekil ve fotoğrafları olan, metin ile şekil ve resimler arasında anlamlı ilişkiler kuran, derinlikli analiz ve yorumların yer aldığı akademik jürilerden geçmiş öncü çalışmalardır. Üstelik do-çentlik jürisindeki üyelerden biri de kendisidir. Cansever, doktora tezinde Selçuklu ve Osmanlı sanatının kendi anlam bütünlüğü ve tarihî sürekliliği içerisinde hangi kıstaslara göre ele alınması gerek-tiğini ortaya koyuyordu. Mukayeseli bir şekilde analiz edildiğin-de, Cansever'in benzer bir yöntem ile mimar, yapı, işlev ve üslup arasındaki incelikli ve ahenkli ilişkiyi modern mimarlığın anlam bütünlüğü ve tarihî sürekliliği içerisinde ele aldığı fark edilecektir. Aslanapa'nın iddialarının gerçeklikten ve hakkaniyetten uzak ol-duğunu ve fazlasıyla kişisel değerlendirmeler ihtiva ettiğini belirt-mek gerekiyor.

Aslanapa'nın üçüncü iddiası, Cansever'in, "berbat ettiği" Be-yazıt Meydanı ile ilgili Ankara'daki bir dergiye "Yıldırım Beyazıt Meydanı ve Sorunları" başlıklı bir makale yazdığını ve bu maka-lenin de fakülte kurulundaki tarihçilere takdim edilmesi sonucu kurulun Cansever'in eylemli doçentliğini reddetmiş olmasıdır. Bu iddia uzun yıllar bazı sanat tarihi çevrelerinde mesnetsiz bir kı-lükal olarak konuşuluyordu. Bunun Aslanapa tarafından kayıtlara geçirilmesi, söylentinin kaynağı hakkında kesin bir bilgi vermese de önemli bir ipucu sağladığı açıktır. Vurgulanması gereken ilk şeyin, mimari bir projenin iyi veya kötü tatbikinin estetik ve sa-nat tarihi eylemli doçentlik kadrosu ile bir ilgisinin olmadığıdır. Ayrıca "Ankara'da yayınlanan bir dergi"nin meçhul bir şekilde zikredilmemesi gerekirdi. "Yıldırım Beyazıt Meydanı ve Sorunla-rı" isimli yazı yayınlandıysa doğruluk ve akademik etik gereği is-pat edilmeliydi. Cansever'in hakikaten böyle bir yazısı var mıydı? *Türkiye Makaleler Bibliyografyası*, Ayla Ödekan'ın yayına hazırla-dığı bibliyografyada,¹⁶ Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi'nin (TALİD) Mimarlık Tarihi sayısında, Cansever yayınlarında ve kü-

16 Ödekan, "Türkiye'de 50 yılda."

tüphane taramalarında sözü geçen meçhul dergi ve makaleyi araştırmak gerekiyordu. O tarihlerde Cansever’in Ankara’daki bir dergide yazılarının yayınlanması veya İstanbul’daki bir dergide, gazetede Beyazıt Meydanı üzerine yazı yazması bir karine teşkil edebilir miydi? Olduğunu varsayarsak, bu kez de yazıların içeriğini kontrol etmek gerekiyordu. Ankara’da yayınlanan *Forum* dergisinde Cansever’in şehircilikle ilgili iki yazısı bulunmaktaydı.¹⁷ Her iki yazıda da Beyazıt Meydanı ile ilgili herhangi bir cümle veya değiniye rastlanmamaktadır. Cansever’in o tarihlerde doğrudan bu mesele üzerine *Mimarlık ve Sanat* dergisinde “Beyazıt Meydanı,”¹⁸ Milliyet Gazetesi’nde ise “Beyazıt Meydanı Meselesinin İçyüzü”¹⁹ şeklinde yayınlanan yazıları bulunmaktadır. Ayrıca 27 Mayıs darbesi sonrası, 7 Mart 1961’de, Beyazıt Meydanı projesi ile ilgili İstanbul Belediyesi’nde yapılan sunum ve tartışmalarda Cansever’in görüş, öneri ve eleştirilere karşı cevapları tutanaklara yansımaktaydı.²⁰

Sözü geçen üç yazıda da Cansever, Beyazıt Meydanı’nın önemini, tarihsel süreçteki yanlış uygulamaları, neler yapılması gerektiğini anlatıyor. Ayrıca geniş bir heyet tarafından kendi projesi ile ulusla-

17 Beyazıt Meydanı ile ilgili bir değini veya tartışmanın yer almadığı yazılar için bkz. Turgut Cansever, “Şehirlerimizin Meseleleri,” *Forum* 196 (Haziran 1962): 15-16; Turgut Cansever, “Şehir Planlamamızın Durumu,” *Forum* 198 (Temmuz 1962): 12-13.

18 Turgut Cansever, “Beyazıt Meydanı,” *Sanat ve Mimarlık* 2 (1961): 74-78. Bu yazı daha sonra “Bir cennetin yokoluş hikayesi” başlığı ile Cansever’in bir kitabına alınmıştır. Künye bilgisinde derginin ismi *Mimarlık ve Şehir* olarak yanlış yazılmış, sayfa numaraları eksik verilmiş ve orijinal başlığa da değinilmemiştir. Bu yanlışlıklar Cansever üzerine yapılan bazı çalışmalarda tekrar edilmiştir. Bkz. Turgut Cansever, *İstanbul’u Anlamak*, haz. Mustafa Armağan (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998), 281-86. Ayrıca, Cansever’in Beyazıt Meydanı projesinin görülen ve görülmeyen yönlerinden hareketle mimari açıdan ele alınmış önemli bir anlama çabası için bkz. Halil İbrahim Düzenli, “Türkiye’de Bir Meydanın Uzun Yaşanmış, Kısa Yazılmış Hikâyesi: Beyazıt Meydanı ve Turgut Cansever,” *Hendese* 9 (Mayıs 2020): 14-31.

19 *Milliyet*’in, birinci sayfada “Beyazıt Meydanı” üst başlığıyla “Meydan Projesini hazırlayan Dr. Mimar Turgut Cansever’in açıklaması bugün 2. Sayfada” şeklinde duyurduğu yazı için bkz. Turgut Cansever, “Beyazıt Meydanı Meselesinin İçyüzü,” *Milliyet*, 22 Mart 1964. Bu yazı da aynı başlıkla *İstanbul’u Anlamak* kitabına alınmış ve yayın tarihi 22 Mayıs 1964 olarak belirtilmiştir. Bkz. Cansever *İstanbul’u Anlamak*, 287-90.

20 7 Mart 1961 tarihli Beyazıt Meydanı projelerini tetkik toplantısı zabıt tutanaklarındaki Cansever’in konuştuğu kısımlar için bkz. Cansever *İstanbul’u Anlamak*, 305-12.

rarası üne sahip Prof. Piccinato ve Prof. Högg'ün büyük masraflarla hazırladığı iki ayrı projenin karşılaştırıldığını ve nihayetinde bu 40 kişilik heyetin ittifakla müellifi olduğu projeyi seçtiğini; uygulama ve inşa süreci başladıktan sonra da karşılaştığı engelleri ve projenin henüz beşte ikisi uygulanmışken nasıl akim bıraktırıldığını dile getiriyor. Aslanapa'nın iddialarının aksine bu yazılarda Cansever, II. Beyazıt'ın kimliğinin ve öneminin son derece farkında, hatta yer yer ona mistik bazı anlamlar atfediyordu:

“Beyazıt meydanı, son 100 yılda, çeşitli karakterlere bürünerek değişmiş bir şehir köşesidir. Meydan ismini, II nci Beyazıt tarafından inşa ettirilmiş yapılardan almaktadır: cami, medrese, imaret ve hamam. 19 uncu yüzyılda, bu külliyein ortasına Harbiye Nezareti, daha doğrusu onun kapısı, katıldı.”²¹ (1961)

“Beyazıt Meydanının hakiki hüviyeti fetihten sonra bugünkü Üniversitenin bulunduğu yerde Fatih'in ilk sarayını ve saray surunu inşa etmesi ve II. Beyazıt devrinde cami, medrese ve hamamdan müteşekkil külliyein inşası ile vücut bulmuştur. Bu şehir parçası Bizans kültür çağı içinde Boğa (Taurus) Forumu ismi altında şehrin çok mühim bir buluşma yeri idi. Fatih Eski Sarayı inşa etmesiyle ve Beyazıt külliyesinin ilavesiyle ortaya çıkan meydan bütün tarih boyunca mühim bir kültür merkezi hüviyetine sahip olmuştur.”²² (7 Mart 1961)

“Saray suru ile cami arasında ikinci bir avlu bölümünün mevcut bulunmaması bu kompozisyona Selçuk şehirlerinde rastlanan bir özellik kazandırdığı kanaatındayım. Bu üslup benzerliğinin II. Beyazıt devrinde gelişen mistisizm cereyanıyla Selçuk mistisizminin yakınlığının sonucu olduğu söylenebilir. Bu san'at eserleriyle çevrili meydanın tarih ve kültür kıymetlerine yabancı kalan ve bir Versailles taklidi aks yaratmak hevesiyle inşa edilen Bâb-ı Serasker tesislerinin, meydanı içinden bugüne kadar çıkılmayan tezatlar içine düşürdüğü görülmektedir.”²³ (7 Mart 1961)

27 Mayıs darbesi sonrası İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığı görevine getirilen asker Refik Hamit Tulga (ö. 1981), yaptığı bazı görüşmelerden sonra daha önce kabul edilen Cansever'in Beyazıt Meydanı projesini devam ettirme kararı alıyor.²⁴ Önemli bir ayrın-

21 Cansever, “Beyazıt Meydanı,” 74.

22 Cansever, “Beyazıt Meydanı,” 305.

23 Cansever, “Beyazıt Meydanı,” 306.

24 Cansever, darbeden sonra Tulga'nın kendisini çağırdığını, Prof. Piccinato ile görüştüğünü, projeyi ondan dinlediğini ve projeden övgüyle bahsettiğini, takdirlerini iletildiğini ve hemen işi başlatmak istediğini aktarıyor. Bu konuda bkz. Cansever, *Kubbeyi Yere Koymamak*, 255.

tı darbe yönetiminin Beyazıt Meydanı'na Hürriyet Anıtı konulması kararı almasıdır. Zeki Sayâr, *Arkitekt*'teki “Beyazıt (Hürriyet) Meydanı!” başlıklı yazısında hem konu ile ilgili yeni açıklayıcı bilgiler veriyor hem de Cansever'in yukarıda ifade ettiklerini teyit ediyor. Sayâr, İstanbul Belediyesi'nin, bu anıt meselesini vesile ederek, Beyazıt Meydanını ikinci defa tanzime başladığını, üç uzmana hazırlattırılan projeler arasında Cansever'in projesinin tatbikine karar verildiğini hatırlatıyor ve ardından önemli bir ayrıntı paylaşıyor: “Üç ay önce, 7 Mart 1961 de İstanbul Vali ve Belediye Reisi, bu projeyi Üniversiteler mensupları, Mühendis ve Mimarlar Odası temsilcileri ve gazetecilerden müteşekkil yüz kadar seçkin bir topluluğa takdim, bu suretle proje üzerinde fikir teatisi yapılmıştır.”²⁵ Böylece, Cansever'in *İstanbul'u Anlamak* kitabında yer alan “7 Mart 1961 tarihli Beyazıt meydanı projelerini tetkik toplantısı zabıt tutanağı”ndan ne kastedildiği de ortaya çıkmış oluyor. Sayâr,

25Zeki Sayâr, “Beyazıt (Hürriyet) Meydanı!,” *Arkitekt* 302 (1961): 3. Ayrıca Bülent Özer'in çıkardığı *Mimarlık ve Sanat* dergisinin takdim yazısında da İstanbul Belediyesi'nde yapılan 7 Mart tarihli toplantıya değinilmekte ve başka ayrıntılara yer verilmektedir: İstanbul Belediyesi idarecilerinin üstün bir hoşgörülük gösterdiğinden, Mimarlar Odası tarafından seçilen bazı temsilcilerin kendi fikirlerine iştirak etmeyenleri Haysiyet Divanı'na vermeyi düşünecek kadar garip fikirli insanlar olduğundan bahsedilmektedir. Bkz. “Beyazıt meydanı,” *Mimarlık ve Sanat* 2 (1961): 55-56. Mimarlar Odası İstanbul Şubesi'nin Cansever'in Beyazıt Meydanı projesi konusunda aldığı tutum, karar ve eylemler ayrıca bir çalışmanın konusu olacak kadar dikkat çekicidir. Mimarlar Odası'ndaki bu hareketliliğin izleri basında ve mimarlık dergilerinde de takip edilebilmektedir. Sedat Hakkı Eldem'in evrakları arasında yer alan bir belgede sözkonusu toplantıda Mimarlar Odası İstanbul Şubesi'ni temsil etmek üzere Tulû Baytin, Fatın Uran, Ahmet Keskin, Lâmi Eser, Halûk Baysal, Ergün Ersöz, Doğan Tekeli, Yılmaz Sanlı, Erol Kulaksızoğlu ve Sedat H. Eldem seçilmiş oldukları anlaşılmaktadır. Ortak bir tutum belirlemek üzere de bu seçilen isimler 6 Mart 1961 tarihli bir toplantıya davet edilir. Bkz. Sedat H. Eldem Arşivi, SALT Araştırma. Mimarlar Odası İstanbul Şubesi'nin bu toplantıyı çok önemseddiği anlaşıl-makta ve öncesinde de 25 Şubat 1961 Cumartesi günü Odaya mensup mi-marlara açık “Beyazıt Meydanı ve Anıtlı İlgisi” başlıklı istişari bir toplantı düzenler. Toplantı duyurusu basına da verilir. Bkz. “Nâzım Plan ve Beyazıt (Hürriyet) Meydanı Projesi Konusunda Fevkalâde Umumî Heyet Toplantısı,” *Cumhuriyet*, 16 Nisan 1961. İlginç olan, Cansever'in de bu toplantıya katılması ve eleştirilere orada cevap vermesidir. Toplantının basına yansıyan bir özeti için bkz. Yekta Ragıp Önen, “Mimarlar Odasında Hürriyet Meydanı projesi tartışıldı,” *Dünya*, 27 Şubat 1961. Ayrıca diğer haber ve yazılar için bkz. “Beyazıt'ın kati şekli 7 martta belli olacak,” *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1961; “Hürriyet meydanının yeniden tanzimi için dün karara varıldı,” *Cumhuriyet*, 8 Mart 1961; Haluk Y. Şehsuvaroğlu, “Bir meydana dair,” *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1961.

toplantıda Cansever'in, "meydanın teşekkül tarihinden bugüne kadar geçirdiği istihaleleri ve projesinin ana hatlarını anlatmış, meydan ve çevresindeki mimarî ve tarihî değer taşıyan binaların teşkil manzumenin zamanla, bilhassa son tatbikiyle bozulmuş olduğunu izah" ettiğini aktarmaktadır. Sayâr ayrıca Cansever'i, Beyazıt Meydanı projesinde karşılaştığı zorlukları ve meseleleri çözmek için "tarihî ve mimarî tesirler altında belki fazlaca geriye ve eskiye" yönelmekle eleştirmekte ve "Cansever'in projesinin daha ziyade mimarî tesir bakımından Piccinato ve Högg projelerine tercih edilmiş olduğu anlaşılmaktadır." diye ilave etmektedir.

Cansever'in doçentlik olayının önemli bir diğer aktörü Prof. Dr. Semavi Eyice'den de bahsetmek gerekiyor. Eyice, nehir söyleşisinde Galatarasay Lisesi'nden çocukluk arkadaşı, evine gidip geldiği, birlikte bisiklet gezilerine çıktığı Cansever ile ilgili ilginç anekdotların yanısıra birbiriyle çelişkili ve yer yer de yanlış bilgiler vermektedir. Eyice, Cansever'i iyi bir mimar ve sanatkar olmakla birlikte hem padişahçı, hem milliyetçi, hem Hüseyin Cahit taraftarı, hem İngiliz dostu, hem solcu, hem de tarikatçı olmakla itham etmektedir.²⁶ Cansever'in 1951 yılında tasarımını yaptığı, 1966 yılında inşasını bitirdiği ve nihayet 1980 yılında Ağa Han Mimarlık ödülü aldığı Türk Tarih Kurumu binası için Eyice'nin "Sonra ben Türk Tarih Kurumu'ndayken, kurum binasının yenilenmesini üstlenen mimar oldu Turgut."²⁷ şeklinde tahfif edici sözler sarf etmesi, Cansever'in babası Dr. Ferid Bey ve Alpaslan Türkeş ile beraber hapse girdiği yönünde gerçek olmayan, vaki olmamış iddialar öne sürmesi tuhaftır.²⁸ Eyice, önceleri Alman taraftarı sonraları solcu olarak nitelediği Mazhar Şevket İpşiroğlu'nu doçentlik kadrosunu kendisinin yerine Cansever'e vermeye çalışmakla suçlar.²⁹ 1965 yılında doçentlik başvurusunda bulunan Cansever'i 1955'te doçent, 1964'te de profesör olan Eyice'nin doçentlik kadrosunu almaya çalışmakla suçlaması da dikkat çekiyor. Aslanapa ve Eyice'nin Cansever'e yönelik bu tutumu, Türkiye'deki akademik çevrelerde gördüğümüz bildik insani çekişme ve ideolojik cepheleşme ve mücadelenin bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

26 Selim Efe Erdem, haz., *Semavi Eyice Kitabı: İstanbul'un Yaşayan Efşanesi*, 2. bas. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2014), 74-75.

27 *Semavi Eyice Kitabı*, 75.

28 *Semavi Eyice Kitabı*, 74.

29 *Semavi Eyice Kitabı*, 196.

IV.

Cansever'in doçentlik meselesi tezin içeriğinden, Türkiye'deki fikir ve sanat hayatına ne kattığından ziyade nasıl geliştiği, hangi süreçlerden geçtiği üzerinden uzun yıllar tartışılmalıdır. Cansever'in bu konuda bazı değerleri olmuştur. Onun dışında belli bir kesim tarafından yürütülen dedikodular vardı. Öyle bir tezin olmadığından, kabul edilmediğine veyahut hiçbir ilmi değeri olmadığına kadar farklı iddialar bulunuyordu. Uzun yıllar Cansever'in doçentlik meselesini vuzuha kavuşturmak için belge ve evrak aradım. Rastladığım ilk evrak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından hazırlanan 1962 tarihli bir kitapçık: *Sanat Tarihi Kürsü ve Enstitüsünün Öğretim ve Araştırma Çalışmaları (1943-1962)*. Bu kitapçıkta, 1943'ten 1962 tarihine kadar Sanat Tarihi Kürsüsü'nde yapılan lisans, doktora, doçentlik tezleri, geziler, seminerler ve hocaların biyografisi ve yayınlarına yer verilmişti. Cansever'in doktora tezi “Turgut Cansever Türk Sütun Başlıkları 1949” şeklinde yer almıştı. Ayrıca “Doçentlik Tezleri” başlığı altında “Dr. Oktay Aslanapa, *Kültürye Çinileri, 1948*; Dr. Semavi Eyice, *İstanbul'da Palaiologos'lar devri mimarisi, 1955*; Dr. Turgut Cansever, *Bugünkü mimarlığın temel meseleleri, 1960.*” şeklinde üç kişiye yer verilmişti.³⁰ Bu, Cansever'in doçentlik tezinin kabul edildiğine dair önemli bir kanıttı. O dönemde 1946 tarihli 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu yürürlükteydi. Bu kanuna göre üniversite doçenti ve eylemli doçentlik ayrımı vardı. 4936 sayılı Kanun, üniversite öğretim üyeliğinin başlangıcı olarak kabul ettiği “üniversite doçentliği” sıfatının belirtilen şartları sağladıktan sonra yapılacak imtihanda başarılı olması durumunda kazanılacağını belirtmekteydi. 1946 Üniversiteler Kanunu'nun 72. maddesi, eylemli öğretim görevi alacak doçent ve profesörlerin seçimlerinin nasıl yapılacağını ve nitelikleri ile kendi alanlarında bilim araştırmaları için gerekli derecelerde hangi dilleri bilmeleri icap ettiğini bir tüzükle belirtir. Kısaca, üniversite doçentliği sıfatını kazandıktan sonra yeni idari bir süreç ile üniversitede kadro alıp öğretim üyesi olanlara eylemli doçent deniliyordu. 1980 öncesi bazı öğretim üyelerinin özgeçmişlerinde bu ayrım vurgulanmaktadır.

³⁰ *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Kürsü ve Enstitüsünün Öğretim ve Araştırma Çalışmaları (1943-1962)* (İstanbul: Gün Matbaası, 1962), 56.

İstanbul Üniversitesi'nin senato kararlarında yaptığım araştırmalarda Cansever'in doçentlik tezine ilişkin bir ize rastlayamadım. Daha önce Cansever'in doktora tez dosyasına dönemin Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Korkut Tuna'nın özel izniyle erişmiş ve yayınlamıştım. Aynı dönemde doçentliği ile ilgili herhangi bir dosya veya belge bulunamamıştı. Arayışlarım devam etti. Üniversitelerarası Kurulu aradım, 1980 öncesine ait bir arşiv olmadığı söylendi. Nihayet 2018 yılında Cansever'in doçentlik tezi ile ilgili bazı bilgilere İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulu kararlarında olabileceğini düşündüm. Değerli dostum Prof. Dr. M. Cüneyt Kaya'nın dekanlıktan aldığı izinle Profesörler Kurulu karar defteri üzerinde yaptığı inceleme de ümitlerimi boşa çıkarmadı ve meseleyi vuzuha kavuşturacak yeni bilgilere eriştim. Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulu, 1960 yılında Ord. Prof. (Ahmet Hulusi) Ardel'in teklifi ile "sanat tarihi doçentlik imtihanına girecek Turgut Cansever" için (Oktay) Aslanapa, (Ahmet Hamdi) Tanpınar, (Arif Müfid) Mansel, (Sabri Esat) Siyavuşgil ve (Macit) Gökberk'ten müteşekkil bir jürinin oluşturulmasına karar vermişti. Jürinin sanat tarihi, edebiyat, arkeoloji, psikoloji ve felsefe gibi farklı disiplinlerden oluşan kompozisyonu ilgi çekicidir. Jüri seçiminde Üniversite Doçentliği İmtihan Yönetmeliği'nin 5. maddesinin esas alındığı anlaşılmaktadır.³¹ Böylelikle, yukarıda sözü geçen kitapçıkta yer aldığı şekliyle Turgut Cansever'in *Bugünkü Mimarlığın Temel Meseleleri* başlıklı tezi ile üniversite doçenti olmaya hak kazanmıştır.

Cansever'in doçentlik tezi ile ilgili esas ve büyük tartışma 1965 yılındaki Estetik ve Sanat Tarihi Kürsüsü'ne eylemli doçentlik kadrosuna başvurusu sırasında yaşanmıştır. 16 Mart 1965 tarihinde Dekan Prof. Dr. Vehbi Halil Eralp'ın başkanlığında toplanan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulu veya diğer isimle Fakülte Meclisi'nin toplantı gündeminin 8. maddesi şu şekilde: "Estetik ve Sanat Tarihi Kürsüsüne alınacak doçent hakkında komisyon raporu ve komisyon üyesi Aslanapa'nın sonradan verdiği menfi ek rapor okundu."

16 Mart 1965 tarihli Fakülte Meclisi'ne 60 öğretim üyesi iştirak etmiş ve 8. madde ile ilgili 10 kişinin söz aldığı tutanaklara yansımış. Kafesoğlu'nun üç kez, Dekan Eralp, İpşiroğlu ve Turhan'ın ikişer kez, diğerlerinin ise birer kez söz aldıkları görülüyor. Toplantı tutanağından anladığımız kadarıyla boş olan Estetik ve Sanat Tarihi

31 Emre Dölen, *Türkiye Üniversite Tarihi 4: İstanbul Üniversitesi (1933-1946)* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010), 576.

Kürsüsü eylemli doçentlik kadrosu için diğer üniversitelere sorulmuş, başka aday olmadığı anlaşılınca Cansever için bir komisyon kurulmuş. Komisyon Prof. Dr. Oktay Aslanapa ve Prof. Dr. Semavi Eyice ile birlikte ismi tutanakta geçmeyen üçüncü bir kişiden oluşuyor. Komisyon ilk olarak Cansever’in eylemli doçent olarak fakülteye alınması hususunda oybirliğiyle karar veriyor. Fakat daha sonra komisyonun iki üyesi Aslanapa ve Eyice olumlu olarak verdikleri görüşten vazgeçip, olumsuz görüş belirtiyor. Aslanapa, menfi görüş bildiren yeni bir rapor yazarken, Eyice görüşünü sözlü olarak ifade etmekle yetiniyor. Toplantıda ilk sözü alan Umumî Türk Tarihi Kürsüsü’nden Prof. İbrahim Kafesoğlu “İki rapor arasında çok tezat var. Acaba 3. raportör olan Semavi Eyice bizi tenvir eder mi?” diye soruyor. Eyice, adayı liseden tanıdığını, haliyle böyle bir komisyonda yer almanın güçlüğü, adayın eserlerini sonradan incelediğini, doktora ve doçentlik tezlerinin usulüne uygun ilmi heyetlerden geçtiğini, bunların tartışma konusu yapılmaması gerektiğini, ama incelediği diğer yazılarının ilmi bir değer taşımadığını, mimar olarak fakülteye ne fayda sağlayacağını da dikkat çekici bir soru olduğunu ifade eder:

“Adayı liseden tanırım, arkadaşımıdır. Bu bakımdan böyle bir komisyonda üye olarak rapor tanzim etmek güçtür. Komisyona seçilmemem için rica ettim ama sonuç vermedi. Adayın eserlerini sonradan inceledim. Doktora ve doçentlik tezleri usulüne uygun olarak ilmi heyetlerden geçmiştir. Bunlar hakkında konuşmamak gerekir. Fakat adayın incelediğim yazıları hiçbir ilmi değer taşımamaktadır. Bunlar ‘Vulgarisation’ mahiyetinde yazılardır. Ne yazık ki, bunlar beni hayal kırıklığına uğrattı. Saniyen kendisi mimardır. Fakülteye ne bakımdan faydalı olabileceği de calib-i sualdir. Rapor tüzüğe uymamaktadır. Zira önce eserler görülür incelenir, aday hakkında raportörler bir kanaat sahibi olduktan sonra rapor tanzim edilir. Doktora ve doçentlik tezi için bir şey söylenemez. Yalnız adayın doçentliği üzerinden altı yıl kadar geçmiş, bu sürede kendisini ilmi olarak ne kadar ilerlettiğine dair raporda bir şey yok. Dışarıdan gelecek, layıkça gelmesini isteriz, fakat acaba Kürsüde doktorasını tamamlamış, doçentlik hazırlığı yapan aday yok mu?”

Eyice’nin bu kadronun Kürsü’deki bir öğretim görevlisine verilmesi gerektiğini söylediği açık. Fakat belli bir ismi işaret edip etmediği muamma. Tutanaklara yansıdığı kadarıyla hem kürsüde hem de diğer üniversitelerde böyle bir aday bulunmuyor. Başka bir aday olmadığı halde Eyice’nin, Sanat Tarihi Kürsüsü’nde yapılan ilk doktora tez sahibini ve yine aynı kürsüde doçentlik tezini hazırlayan ve savunan birini “dışarıdan” diye nitelemesi ve “kürsüde

doktorasını tamamlamış, doçentlik hazırlığı yapan aday yok mu?” şeklindeki sorusu ilginçtir. Eyice’nin yıllar sonra nehir söyleşisinde Cansever ile ilgili sarf ettiği sözler bu meselenin kişisel, ideolojik ve psikolojik boyutlarına dair bazı ipuçları veriyor. Ayrıca Eyice’nin, Cansever’in üniversite doçentliğinin üzerinden beş yıl geçmesine rağmen altı yıl demesi ve önce olumlu rapor verip ardından kurulda şifahi olarak menfi görüş serdetmesi de dikkat çekiyor. Eyice’nin, adayın geçen altı yıl sürede kendini ilmî olarak ne kadar geliştirdiği sorusu yerinde ve haklı bir soru olarak kabul edilebilir. Fakat, Cansever’in yazdığı yazıların³² hiçbir ilmi değer taşımadığı ve “vulgarisation” mahiyetinde olduğu iddiası hakkaniyetli bir yargı değildir.

Eyice’den sonra söz alan İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden Prof. Vahit Turhan, üç imzalı rapor ve tek imzalı bir başka rapor olduğunu, buradaki usulsüzlük sebebiyle yeni bir komisyonun kurulması gerektiğini belirtiyor. Kafesoğlu, bu teklifin işi bir çıkmaza sokacağını, kürsünün teklif ettiği üyelerden ikisinin de (biri yazılı ve sözlü, diğeri sözlü) menfi görüş bildirdiğini ifade ediyor. Kafesoğlu’nun bahsettiği iki kişinin Aslanapa ve Eyice olduğunu hatırlayalım. Bu tartışma üzerine Dekan Vehbi Eralp, Fakülte Meclisi’nin jürinin kararına iştirake mecbur olmadığını, gereğini oynayabileceğini belirtiyor. Nitekim tartışmalar Eralp’ın belirttiği yöne doğru geliyor. Coğrafya Bölümü’nden Prof. Erol Tümer- tekin, burada bir ret olduğunu, fakat adayın sanat tarihi doçenti ünvanı aldığını, raporda bu ünvana sahip birinin kürsünün ihti-

32Cansever’in 1965 yılına kadar doktora ve doçentlik tezleri, hazırladığı araştırma raporları, o tarihlerde kaleme aldığı ama yıllar sonra yayınladığı yazıları dışında tespit edebildiğim yazılar için bkz. Turgut Cansever, “Beşiktaş’da Belediye Binası Projesi,” *Arkitekt* 167-68 (1945): 252; “Türk Sanatı,” *Felsefe Arkivi* 1 (1947/2): 251-59; “Rıfat Yalman Evi,” *Arkitekt* 249-52 (1952): 107-109; “U.I.A. (Union Internationale Des Architectes) Şehircilik Komisyonunun İstanbul’daki Toplantısı Münasebetiyle,” *Arkitekt* Sayı 294 (1959): 30-32; Turgut Cansever ve Abdurrahman Hancı, “Anadolu Klübü Binası (Büyükada),” *Arkitekt* Sayı 295 (1959): 45-52; “U.İ.A. Şehircilik Komitesi Başkanı A. Gutton’un Konuşmaları Hakkında,” *Arkitekt* 296 (1959): 110-11; “Karatepe Saçakları,” *Sanat ve Mimarlık* 1 (1961): 28-30; “Beyazıt Meydanı,” *Sanat ve Mimarlık* 2 (1961): 74-78; “Şehirlerimizin Meseleleri,” *Forum* 196 (Haziran 1962): 15-16; “Şehir Planlamamızın Durumu,” *Forum* 198 (Temmuz 1962): 12-13; “Toplum, Şehir ve Yapı Sorunları,” *Yeni Ufuklar* 133 (1961): 3-13; “Türkiye’de Eski Eserlerin Korunması İle İlgili Çalışmalar Hakkında Rapor,” *Arkitekt* 309 (1962): 173; “Beyazıt Meydanı Meselesinin İçyüzü,” *Milliyet* (22 Mart 1964): 2; “Çukurçeşme Hamı Restorasyon Projesi Vesilesiyle,” *Akademi: Mimarlık ve Sanat* 3-4 (Haziran 1965): 72-75.

yacını karşılayıp karşılamayacağına değinilmediğini ileri sürüyor. Ortaçağ Tarihi Kürsüsü’nden Prof. Fikret Işıltan, komisyonun 2/3 çoğunlukla Cansever’in adaylığını reddettiğini söylüyor. Işıltan, üç kişilik komisyondan ikisinin olumsuz görüş verdiğini belirtmek istiyor veya tutanaklara 1/2 yerine 2/3 sehven yansımış olabilir. Tekrar söz alan Vahit Turhan, boş olan doçentliğe başka aday olup olmadığını diğer üniversitelere sorulduktan sonra Cansever’in Kürsü tarafından aday olarak kabul edildiğini ve hakkında rapor düzenlendiğini hatırlatıyor. Fizikî Coğrafya Kürsüsünden Prof. Sırrı Erinç, iki raportörün adayın eserlerini incelemeyen rapor yazdığını, bu raporun sıhhatli olup olmadığını soruyor. Cansever’i doktora ve doçentlik tezi yazmaya yönlendiren, Diez’den sonra sanat tarihi kürsüsü başkanlığını yürüten, 27 Mayıs Darbesi sonrası 147’likler arasında olduğu için Almanya’ya gitmek zorunda kalan ve 1965 yılında tekrar İstanbul Üniversitesi’ne dönen, Aslanapa ve Eyice’nin suçlamalarının odağındaki isim Prof. Mazhar Şevket İpşiroğlu, fakülte meclisindeki tartışmalar sırasında ilk defa söz alıyor, bütün suçlamalara ve iddialara cevap veriyor:

“Aslanapa Turgut Cansever’in doçentlik jürisindeydi, tez de fakültededir, arzu etse raporu imzalamadan önce tetkik edebilirdi. Neden imzaladı? Dışarıdaki yayınları da incelemek her zaman mümkün. Doktora ve doçentlik tezleri müzakere edilmez. Dışarıdaki yazıları ise belediyede çalıştığı zamana aittir ve tam manasıyla bir araştırma mahiyetindedir. Yeni mimari problemler ele alınmıştır. Bunlar sanat tarihini yakından ilgilendirir. Turgut Cansever’in sahası mimari tarihidir ve bu çok önemli, zira bu alanda çalışabilmek için önce mimar olmalı. Formasyonu tamamdır. Şu anda bu sahada en iyi hazırlanmış adayla karşı karşıya bulunuyoruz. Turgut Cansever kimsenin önüne de geçmiyor, başka hazır aday yok zaten.”

İpşiroğlu’nun olup bitenleri vazıh bir şekilde ortaya koyması ve Cansever’in hakkını teslim edip, çalışmalarının önemini vurgulaması sonrası söz alan Aslanapa, doçentlik tezinin öğretim üyeliği için değil, titr için kabul edilebileceğini, adayın son elli yıllık mimariyi incelediğini ama sanat tarihi bakımından ele almadığını, ek raporda aday hakkında çekinmeden samimi kanaatini izhar ettiğini, adayın şahsına karşı bir imasının olmadığını ifade eder.

Toplantı sırasında en fazla söz alan ve Cansever’e eylemli doçentlik kadrosunun verilmemesi taraftarı olduğu anlaşılan Kafesoğlu, İpşiroğlu’na cevaben görüşlerini son defa şu şekilde izhar eder:

“İpşiroğlu bir kişi menfi verdi diyor ama iki raportör de sözlü olarak yeterli görmediklerini ifade ettiler. İyi bir mimar olduğunu anladık. Mimari Fakültesi ya da Güzel Sanatlar Akademisi’ne müracaat etsin. Raporda adayın hiçbir ilmi makalesinin adı yoktur, adete bu hususa temastan korkulmuştur. Nitekim menfi rapor da bu korkunun yersiz olmadığını belirtmektedir. İpşiroğlu teklifini geri alsın, adayın şahsiyeti daha fazla zedelenmesin.”

Kafesoğlu’ndan hemen sonra söze giren Yeni Türk Edebiyatı Kürsüsü’nden Prof. Mehmet Kaplan, eylemli doçentlik için bir komisyon seçildiğini, raporunun meclise geldiğini, komisyon sırasında raportörler arasında ihtilaf çıktığını, iki raportörün imzalandıktan sonraki zıt beyanlarının kendilerini şaşırtdığını belirttikten sonra raporu veren üyelerden ikisinin geri çekilmesinin kabul edilebilir olup olmadığını sorar. Kaplan’ın bu soru ile tam olarak ne kastettiği, tartışmada hangi tarafta yer aldığı anlaşılmamaktadır. Kafesoğlu’nun, “İpşiroğlu teklifini geri alsın, adayın şahsiyeti daha fazla zedelenmesin.” şeklindeki çıkışı ve Kaplan’ın sorusu üzerine İpşiroğlu hükmüne razı bir eda ile fakülte meclisine şöyle seslenir: “Bu mesele bizden çıktı, meclisin işi. Teklifi geri çekme üzerine pazarlık yapmayalım.” Bunun üzerine Dekan Eralp, müzakerenin yeterli olduğunu ve karar için oylamaya geçilmesi gerektiğini ifade etti. Oylama sonucunda 30 ret, 19 kabul ve 11 çekimser oy çıkar. Tutanağı Başkan Prof. Eralp ile birlikte Prof. Adnan Pekman ve Prof. Özcan Başkan imzalar. Bu arada Cansever’in kızkardeşi Sevim Pekman’ın eşi olan Adnan Pekman’ın tutanaklara yansıdığı kadarıyla hiç söz almıyor. Böylelikle Turgut Cansever’in eylemli doçentlik macerası burada son bulur.

V.

Cansever, doçentlik tezinin ilkinde reddedildiğini, daha sonra İpşiroğlu’nun teklifiyle tezini yeniden yazdığını, bir oyla tezinin kabul edildiğinin hatırında kaldığını anlatıyor.³³ Gerek Cansever’in evrakları arasında gerek kayıtlarda ve başka hatıratlarda tezin iki kez savunulduğuna dair bir bilgiye rastlamadım. Cansever’in üniversite doçentliği beş kişilik bir jüri tarafından değerlendirilmiş ve kabul edilmişti. Cansever’in “Hatırımda bir yetmiş iki rakamı var.

³³Tanyeli ve Yücel, *Turgut Cansever*, 150.

Galiba yetmiş iki kişi aleyhime oy veriyor, yetmiş üç kişi lehime oy veriyor.”³⁴ ifadesi yanlış bir aktarım veya hatırlama olarak görünüyor.

Cansever, tartışmalı eylemli doçentlik macerasından sonraki yıllarda yurt içinde ve dışında bazı üniversitelerde kısa süreli dersler, seminerler ve konferanslar verdiyse de herhangi bir üniversitede kadrolu öğretim üyesi olma teşebbüsünde bulunmamıştır. Mimar olmasına, herhangi bir üniversitede görev almamasına ve aslında çok da konuşmamasına rağmen özellikle 1990’lardan sonra kendiliğinden Türkiye’de “Turgut Hoca” olarak anılması ilginçtir. Cansever, hocalığı aleyhindeki bu çabaların ve söylentilerin farkında mıydı? Gerek mülakatlarında gerekse özel sohbetlerinde olup bitenlerin nispeten farkında olduğu fakat bunları yapanların varlığından ve bu çabaların şiddetinden habersiz olduğu anlaşılıyordu. Tanıdığım Turgut Hoca’nın en hasmane tutumu “zavallı” sözünü söylemekten ibaretti. Şimdi gereksiz çabalar ve söylentilerle içinden çıkılmaz bir düğüme dönüştürülen bu vakaya, içiçe geçen bu tuhaf hikayelere, meselelere, kahramanlara baktığım zaman bu sözün anlamı daha aşikar oluyor. Muhtemelen Cansever, tam da bu sebeplerle bildiği halde bütün bunları ciddiye almamıştı. Üstelik Türkiye’deki üniversitelerin bitmek bilmeyen çekişme ve kısır döngüsünün bir parçası olmadığına seviniyor ve kemal-i nezaketle bunu bir nimet, talih, ve lütuf olarak görüyordu:

“[...] eylemli doçentliğe hiç bir zaman kabul edilmedim. Çok da azaplı olurdu doğrusu. Aslında içerisinde yaşarken beni epey üzdü ama bir bakıma da Allah’ın bana bir nimetidir. Bu müesseselerin içinde yer almamak, çok fazla mimarlık işiyle karşılaşmamak, son derece rahat düşünmeme, korkusuzca, bir bakıma ülke sınırlarının çok ötesinde, bütün bir insanlık tarihi ölçeğinde düşünmeme fırsat sağladı. Bu müthiş bir mutluluk. Şans da tabii.”³⁵

Türkiye’nin o günkü ve bugünkü akademi şartları göz önüne alındığında düşünen, üreten, tartışan, proje tasarlayan ve uygulayan, eyleyen, yol gösteren öncü bir mimar, ressam, musikişinas, sanat tarihçisi, yazar ve düşünür olarak Cansever’in ne denli haklı olduğu ortadadır.

Zeki Sayâr, Cansever’in Beyazıt Meydanı projesini “hisli, fakat teferruatlı” bir “kompozisyonun fazla eski hatta 1850-1900 anlayışı

³⁴Tanyeli ve Yücel, *Turgut Cansever*, 150.

³⁵Tanyeli ve Yücel, *Turgut Cansever*, 150.

kadar klasik olduğuna” inananlardan bahseder. Sayâr, bu kanaatini de sözü geçen proje hakkında Belediyeye verilmiş ama yazarını belirtmediği bir raporun bazı satırlarına dayandırıyor. Meçhul yazarın üzerine uzun uzadıya düşündüğü anlaşılan satırlarda, Cansever’in Beyazıt Meydanı projesinin niçin uygulanmaması gerektiğini açıklıyor:

“Görünüşte karmakarışık, bina ve duvarlar arasında labirent şeklinde yollar vardır. Bu sun’î karışıklık belli ki, ince ve uzun bir etüdüün mahsulüdür. Bu muayyen bir estetiğin ve incelmış bir zevkin tezahürü olabilir. Hattâ müellifin şahsî temayüllerinin ifadesidirler. Fakat bu derece hususiyeti olan bir mimarî görüşün böyle bir meydana tatbik edilmek istenmesi doğru mudur? Böyle bir mevzuda müellifin, cami ve medresenin teşkil ettikleri manzume karşısında şahsî temayüllerini arka plânda bırakması, daha çekimser davranması daha isabetli olurdu.”³⁶

Yazar, Cansever’in Beyazıt Meydanı projesini ince, uzun bir çalışmanın mahsulü, muayyen bir estetiğin ve incelmış bir zevkin tezahürü olarak niteliyor. Mimar Mehmet Öğün’ün de ifade ettiği üzere, Beyazıt Meydanı projesi Cansever’in mimari, estetik ve düşünsel olarak en önemli projesidir. Kısacası meçhul yazar, çok iyi düşünülmüş ve tasarlanmış bir projenin fazla şahsî eğilimler içeren mimari görüşler sebebiyle uygulanmaması gerektiğini söylüyor.

Zeki Sayâr’ın ismini vermediği meçhul yazar kim? Salt Araştırma’daki Sedad Hakkı Eldem Arşivi’nde yer alan bazı belgeler bu raporun Sedad Hakkı Eldem tarafından yazıldığını ortaya koyuyor.³⁷

36 Sayâr, “Beyazıt (Hürriyet) Meydanı!,” 3, 21.

37 Sedad Hakkı Eldem, “Bayezit-hürriyet Meydanına ait Y. Mimar Turgut Cansever imzalı 1:500 ölçekli proje hakkında görüşlerim,” Sedad H. Eldem Arşivi, SALT Araştırma. Sevince Bayrak kitabında bu rapordan iki alıntı yapmakta ve fakat bunları Eldem’in 7 Mart 1961 tarihli toplantıda serdettiği görüşler gibi sunmakta ve üstelik bu alıntılar için de ilginç bir şekilde Cansever’in *İstanbul’u Anlamak* kitabını kaynak olarak göstermektedir. Bkz. Sevince Bayrak, *Bir Meydan Öyküsü Beyazıt (1914-1964)* (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2019), 62. Bayrak, kitabının başka bir yerinde Eldem’in Cansever’in Beyazıt Meydanı projesi ile ilgili yapılan iki toplantıya (Mimarlar Odası ve İstanbul Belediyesi’ndeki) katılmadığını ve fakat bu raporunu gönderdiği iddiası kısmen doğru gözükmektedir (s. 72). SALT Araştırma’daki Sedad H. Eldem Arşivi’nde yer alan bir belgeye göre, Mimarlar Odası İstanbul Şubesi 1 Mart 1961 tarih VI-74 sayılı yazı ile 7 Mart 1961 tarihli toplantıda Eldem’in de Oda adına temsilci seçildiği ve ayrıca bir gün önce yapılacak istişari toplantıya da davet edildiği anlaşılmaktadır. Basında çıkan haberlere bakılırsa Mimarlar Odası’ndaki toplantıda Eldem’in tebliği okunmuş, (bkz. Yekta Ragıp Önen, “Mimarlar Odasında Hürriyet

Cansever, 1961 yılında kaleme aldığı ve fakat yıllar sonra *İstanbul’u Anlamak* kitabında ilk defa yayınladığı bir yazısında Beyazıt Meydanı projesi çerçevesinde gelişen olaylara ilişkin önemli bilgiler vermektedir. Cansever’in, isim vermese de Eldem’in eleştirilerinden, belediyeye gönderdiği yazı ve rapordan, hakeza Eldem’in Mimarlar Odası ile kendi projesi karşılığında kurduğu taktik ittifaktan haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Cansever, Eldem’in bu tutumunu “birbiriyle telifi imkansız davranışlar” olarak görse de sonraki yıllarda bu konuyu bir daha açmayacak ve Eldem hakkında incelikli birkaç eleştiri dışında menfi bir görüş serdetmeyecektir:

“Bu arada 7 Mart günü İstanbul Belediyesi’nin yaptığı toplantıya, meydan hakkında fikirleri olan ve bazı tenkitlerle beraber yukarıda bahis mevzuu iki projeyi de yapmış bulunan sayın mimarın Belediye tarafından konu ile ilgili olduğu cihetle davet edilmiş olmasına karşılık, Mimarlar Odası’nın nasıl olup da temsilcisi olarak kendisini seçişi de kolay anlaşılır bir tutum ve karar sayılamaz. (..)

Ayrıca Beyazıt Meydanı için 57 ve 59 senelerinde iki proje çizmiş olan ve bugün de İstanbul Belediyesine büyük bir rapor tevdi etmiş olan sayın mimarın, bir taraftan raporunda meydanın müsabaka ile yapılmasının yegane çıkar yol olduğunu söylerken diğer taraftan da, bize meydan projesi üzerinde müşterek çalışma teklif etmesi ve bu teklifinin tarafımızdan reddi üzerine müsabaka açılmasını talep etmesi, telifi imkansız davranışlardır.³⁸

Doktora tezinde, eylemli doçentlik kadrosu meselesinde, Beyazıt Meydanı, ODTÜ, Diyarbakır Koleji, Turabi Baba Tekkesi, Kartal Adliyesi, Deprem Riski Sebebiyle Kurulacak Yeni Şehirler gibi projeleri Türkiye’nin farklı dönem ve tarihlerde farklı ideolojik görüşe sahip bürokrat, idareci, iş sahibi, belediye başkanı veya siyasetçi tarafından farklı gerekçelerle engellendi. Cansever, uzun yıllar dünyanın en prestijli mimarlık ödüllerinden Ağa Han Mimarlık Ödülünü üç defa kazanan tek mimar olmasına rağmen karşısına çıkarılan engeller yüzünden muadili mimarlara göre çok daha az

Meydanı projesi tartışıldı,” *Dünya*, 27 Şubat 1961), fakat 7 Mart 1961 tarihli toplantıda bu raporun okunduğuna dair bir kayda rastlanmamaktadır. Nitekim toplantıya katılan mimarlardan Zeki Sayar yukarıda zikrettiğimiz yazısında bu rapordan Eldem’in ismini gizleyerek bahsedecektir.

38 Cansever, *İstanbul’u Anlamak*, 302-303. Ayrıca Cansever bir dönem öğrencisi daha sonra meslektaş olduğu Eldem hakkında hep saygılı ve sitayişkardır. Örneğin bkz. Turgut Cansever, “Sedad Hakkı Eldem Kimdir?: S. H. Eldem, İnanıklarıyla Değil, Virtüözlüğüyle Öne Çıkmayı Tercih Etmiştir,” *Arredamento Dekorasyon* 18 (Eylül 1990): 86-88.

proje gerçekleştirebilmiştir. Cansever, meslek hayatında 87 proje tasarımı gerçekleştirdi, restorasyon projeleri hariç bu projelerin ancak 24 tanesi kısmen veya tamamen uygulanabildi. Bu uygulanan projelerinin 5 tanesinin kabir olduğunu hatırlatalım.³⁹

VI.

13. Uluslararası Kentsel Tasarım Zirvesi kapsamında gerçekleşen ve Cansever'in ana konuşmacı olarak yer aldığı "Kentsel Mekânın Gelişimi İçin Yeni Bir Vizyon" başlıklı panelde (30 Mayıs 2002), Ünal Nalbantoğlu'nun tartışmacı olarak "Turgut Cansever'in Mimarlığı Üzerine Bir Sorgulama" başlıklı ufuk açıcı, derinlikli, yeni soruların kapısını aralayan konuşması halen önemini ve büyük ölçüde biricikliğini korumaktadır.⁴⁰ Nalbantoğlu'na göre, özneliği etrafında efsane örülen sanatçı ölür, ama geriye sanat eseri kalır. Nalbantoğlu için Turgut Cansever, "şehir ve mimari, göremediğim Demir Evleri, bir zamanlar kütüphanesinde Osmanlı tarihini çalışırken huzur bulduğum Türk Tarih Kurumu binası gibi 'şey'lerdir (Dinge, Sache) bir anlamda."⁴¹ Yazarın, burada Heideggerci anlamda kullandığı "şey"ler ile dert, mesele edinen mimarı işlemek istediği sonucu çıkarılabilir. Bu ifadeler Nalbantoğlu'nun, Cansever üzerine yapılan bu toplantıya özel olarak katılmayı niçin kabul ettiğini de açıklıyor.

Nalbantoğlu'na göre, Cansever'in geçmişinin, yetişme tarzının ve inanç sisteminin onun tasarım zihniyetinde, çalışma tarzında ve nihayet ortaya çıkan yapılarındaki rolü inkar edilemez. Nalbantoğlu'nun, Cansever'in tartışmalarına, modernlik koşullarında mimarlığın piyasa istatistik ortalaması karşısında, iş dünyasına eklenmeden tasarımlarıyla görece o dünyanın dışında kalabilmiş sıradışı bir mimar olduğu için katıldığını ifade etmesi, her şeyden evvel düşünen, dert edinen, eyleyen, yapan bir mimarın çabasına saygı çağrısıdır.

³⁹Bu konuda bkz. Halil İbrahim Düzenli, *İdrak ve İnşa Turgut Cansever Mimarlığının İki Düzlemi* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2009), 29-33.

⁴⁰Hasan Ünal Nalbantoğlu, "Turgut Cansever'in Mimarlığı Üzerine Bir Sorgulama," *Mimarlık Dergisi* 358 (Mart-Nisan 2011): 18-21.

⁴¹Nalbantoğlu, "Turgut Cansever'in Mimarlığı Üzerine," 18.

Nalbantoğlu, Cansever’i modernizmin ussal, matematiksel ve düzlemci dizgesi içinde yer tutan, ülkemizde de 1930’lu, 40’lı yıllarda “kübist” sıfatı yapııştırılan uluslararası mimarlık akımına karşı nitelendiriyor ama vernaküleri de olmadığını vurguluyor. Ona göre, Cansever “ağırbaşlı bir ussalık” sergiliyor. Nalbantoğlu’na göre, Cansever’in yazdıkları ve yapıtları kendisinin önüne geçtiği, dil-dünyanın içine savrulduğu için farkında olsa bile meseleye “seçkinlik”le bakmak gibi kontrol edemeyeceği bir sorun ve tehlike söz konusu. Ama gene de hakkını teslim etmekten geri durmuyor. Ona göre Cansever, Sedat Hakkı Eldem gibi mimarlardan farklı bir yerde duruyor ve yaptıklarına inanmışlıkla birlikte giden içtenlik ve yaptıklarındaki tutarlılık kuşku götürmüyor. Nalbantoğlu, bunu bir bilme veya teknik bir bilgi sorunu olarak görmez. Meseleyi daha çok Cansever’in uygulayageldiği pratiği baştan itibaren bir inanç sistemine bağlılıkla içiçe gitmesi üzerinde ele alıyor. Nalbantoğlu, Cansever’in iman ve inanç sistemiyle içiçe giden pratiğini bilim tarihine has *scientia* (teorik akıl) kavramından ziyade *sapientia* (pratik akıl, bilgelik) kavramı ile açıklamayı yeğliyor. Nalbantoğlu, Cansever’in yazdıklarından hareketle, bu bilgeliğin yalnızca bir tür “ussal” İslam’a ya da tek tanrıci dine indirgenemeyeceğini, belki bu zinciri geriye doğru çekip Eflatun’un Timaios’unda söylenenlere bile bağlanabileceğini iddia eder. Bütün bunlardan dolayı Nalbantoğlu’na göre Cansever’in metinlerinden, binalarından görüldüğü kadarıyla sadece yazmakla, fikir üretmekle kalmayan, bunu canlıymış gibi algıladığı “taşa, malzemeye yanıtarak, bilincinde olmasa bile bir tür platonik geometrik düzen yaratmaya çalışan bir mimarla karşı karşıya”⁴² kalmak gibi bir ciddi bir meselemiz var. Nalbantoğlu, Cansever’i Eflatuncu bir yanı olmakla birlikte Aristoteles’in sağlam gerçekçiliğinden de izler taşıdığı için insanı esinlendirdiğini ifade eder.

Nalbantoğlu, Cansever’in “güzellik” tanımıyla ilgili vizyon eksiklerinin, dışarıda bıraktıklarının ve mahzurlarının tartışılmasını istiyor. Neden böyle bir tartışma yapılmasını istiyor? Nalbantoğlu, merhametsiz, kötü, çirkin ve kaba bir dünyada Cansever’in güzellik tanımını fazla idealist, iyimser buluyor. Etrafımızda çirkinlik olmadan güzelliğin takdir edilemeyeceğini, dikensiz gül bahçesi olmayacağını düşünüyor. Nalbantoğlu’nun eleştirdiği ve sorguladığı meselelere Cansever’in bir itirazının olmadığını düşünüyorum. Cansever yaşanmışlığın ve bilgeliğin içerisinden sorulara pratik

42 Nalbantoğlu, “Turgut Cansever’in Mimarlığı Üzerine,” 18.

cevaplar bulmaya çalışırken, Nalbantoğlu daha teorik, daha felsefi hatta yer yer teolojik bir tartışma yürütüyor.

Nalbantoğlu, yaşadığımız modernlik koşullarında parçalanmışlık ve bitmemişliği parolası yapmış, teslim tarihi hep kaçırılan, üstelik öyle olması da istenen bir dünyada, adalet ve hakçılığın nereye kadar sağlanabileceğini sormaktadır. Nalbantoğlu bu teolojik sorgulamadan sonra Cansever'in ürünleri ile insanın "tabiatı" hakkındaki görüşlerinin birbirinden bağımsız düşünülemediğini, yaptığı iş ile inanç sistemi arasında sıkı bir bağ olduğunu, gözündeki insan imgesi ile insan için ürettiği şeyler arasında yakın bir ilişki bulunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca o, Cansever'in yapıp ettiklerini anlayacak ve pratiğe geçirecek geniş bir muhafazakar topluluk olduğu varsayımından hareketle iyimser bir kehanette bulunmaktadır: "Gördüğüm kadarıyla da, muhafazakâr gelenekçiliğe göre oluşacak habitat, bir yöredeki insanların tarih içinde gelişmiş erdemlerinden, düşün seçkinleri tarafından damıtılarak ortaya konulan huzur barınakları kurmayı hedefliyor."⁴³ Nalbantoğlu'nun daha sonra yaptığı bazı tesbitlerden hareketle bu iyimser kehanetinin bir karşılığının olmadığı, bunun geniş anlamda bir "ethos" meselesi olduğunu anladığı ve bu meselenin Türkiye'deki belli bir kesimden ziyade çoğunluğu temsil eden "korkak ama alabildiğine kurnaz bir köylümsü kentsoyluluğun pençesindeki bir toplum"un⁴⁴ meselesi olduğu söylenebilir. Ayrıca siyasi ve ekonomik gücü elinde bulunduranların da Cansever ile anlamlı bir diyaloga hiçbir zaman girişmedikleri ilave edilebilir. Nalbantoğlu, "vizyonu kendi içinde ne denli tutarlı olursa olsun, bilgelik ve erdeme vurgu yapan bir inşâ' ustasının diyaloga girebileceği ve o ortadaki üçüncü dost (Aristoteles) üzerinden konuşabileceği insan tipi kimdir?" diye soruyor ve aslında bu diyalogun paydaşı olacak odakları işaret ediyor:⁴⁵ "Gücü yeten, iktidarlı seçkinler mi bunlar? Bu dokularda, bu binalarda yaşayacak, çalışacak, bu mekânların görelî huzurunda, oraların ışığıyla yıkanarak, geleceğe güven, umut ve imanla bakacaklar kimlerdir?"

Nalbantoğlu, Cansever'in yapılarındaki mekan ışık ilişkisinin, binalarının dilinin ne anlama geldiğini, "şeylerde uyuklayan şarkı"yı arayan mimarın neyi aradığını, hangi varlık halimizi arzuladığını

43 Nalbantoğlu, "Turgut Cansever'in Mimarlığı Üzerine," 19.

44 Nalbantoğlu, "Turgut Cansever'in Mimarlığı Üzerine," 18.

45 Nalbantoğlu, "Turgut Cansever'in Mimarlığı Üzerine," 19-20.

şahsi deneyimlerinden felsefi sorgulamalara kadar geniş bir çerçevede tartışıyor:

“Geçmişte ne zaman Türk Tarih Kurumu içinde çalışsam huzur duydım. Bu durum yalnızca arşiv belgeleri ya da Ömer Lütfi Barkan’ın, M. Fuad Köprülü’nün artık birçok eksikliğini daha açık gördüğüm yazılarını o mekânda okumanın verdiği hazla sınırlı değildi, aynı zamanda binanın içerisine düşen ışıktaki da; hem de içeridekilerin kibar-soğuk, fazla seçkin tutumuna rağmen. Kendisinin maddeye verdiği biçim, maddeyi ‘enforme ediş’ tarzının bu etkide mutlaka payı vardı. Turgut Bey’i de bir keresinde dinlemişim, ‘şeylerde uyuklayan şarkıyı’, maddeyi konuşturarak duymamızı sağladığı o yerde zaten. Binalarının dili de hiç kuşkusuz onun arzuladığı varlık halimizi, Heideggerce bir dil kullanırsak Dasein’imizi yansıtır, üzerine doğrudan parmak basmaksızın. Bu da dildeki “orada-oluş”umuzu nasıl arzuladığıyla yakından ilgili. Ama biz ‘modernler’ dilde, ‘oralarda’, hele Cansever’in tasarlayıp sabitlediği ‘orada’ durabilir miyiz, ciddi kuşkum var. Aradığı ne peki? Bir dinginlik, huzur aranıyor kuşkusuz. Bodrum Demir’de inşâ ettiği evleri sanırım bunun tipik bir göstergesi. Kendisi bu yolla, hakçalık, adalet, şeffaflık içinde, insanda modern tüketiciliğin yer etmesini hiç istemediği, (tüketici insan yeni şey satınalmaz o zaman) bir ‘belleği’ kurmaya, inançla, duyarak, ayık düşünmeyi (*Besinnung*) bir biçimde yaratmaya çalışıyor. Ama sorun şurada: Eğer dilin içine doğup, orada saçılıp barınıyor ve de yine orada ölüyorsak, dilimiz belâımızdır da. O zaman Cansever’in gerçekleştirdiği yapılar ve hedeflediği çevreler, modern Dasein’imizin bu tüm saçılmışlığının parçalarını toplayıp nasıl biraraya getirecek? Hele İstanbul’da? Parolası bitmemişlik, parçalanmışlık olan bir tarih döneminde kimlerdir bu zor işin, yükün altına başarıyla imza atabilecekler? Yoksa bunlar (yine vulgar bir dille konuşacak olursam) varlıklı kesimin, o kesim içinde çok küçük bir parçanın erdemli yaşamaya dönük izlenimi veren tuzukuru kısmıyla alışverişe giren mimarlık seçkinleriyle sınırlı kalmayacak mıdır?”⁴⁶

Nalbantoğlu, Cansever ile ilgili tartışma ve sorgulama yolculuğunu iki nokta ile bitiriyor. Birincisi, Turgut Cansever’in ideası, “şeyler”e belirli bir ussal dil kazandırmak üzerine kurulu ve bunu da besleyen bir değer sistemi var. Nalbantoğlu mimarın bu çabasına saygı duyulması gerektiği çağrısını bir kez daha yeniliyor. Nalbantoğlu’na göre, “madde” ile “malzeme” arasındaki farkın bilincinde olarak Cansever, çoğu inşaat ustasının ve mimarın sandığının tersine, maddeyi cansız malzeme olarak görmeyen, örneğin amorf bir graniti sanki yaşayan bir şey gibi düşünen ve oradaki

46Nalbantoğlu, “Turgut Cansever’in Mimarlığı Üzerine,” 19.

varlığın dilini şakıtmaya çalışan ve üstelik bunu en güzel matematiksel düzenle vermeye çalışan bir mimardır.⁴⁷ Nalbantoğlu, Cansever'in, "insanın varlık zinciri içindeki yerini sadelik, titizlik ve alçakgönüllülükle yaşamaya davet et"tiğini ve binaları yoluyla da bir çağrıda bulunduğunu ifade ediyor. Tekeli'nin anılarında, 1992 yılında üye olarak yer aldığı Ağa Han Ödül Jürisinde, dünyaca ünlü mimar Frank Gehry'nin, Cansever'in Demir Tatil Köyü karşısında duyduğu heyecana dair aktardığı anekdot, Nalbantoğlu'nun ifade ettiği bu "çağrı"nın bir örneği olarak düşünülebilir. Tekeli, ödül adayları arasında yer alan Turgut Cansever'in "yalın mimarili Demir Tatil Köyü"nü elemeleri oybirliğiyle geçtiğini, Gehry'nin, "kendi mimari yaklaşımına taban tabana zıt, bu sade ve soylu projeyi heyecanla destek"lediğini ve hatta bir ara kendini alamayarak "Ben hayatımda bu kadar güzel bir şey görmedim" dediğini, buna karşın Japon mimar Fumihiko Maki'nin de "Temiz bir mimari ama o kadar da abartmayalım!..." şeklinde karşı mukabelede bulunduğunu aktarıyor.⁴⁸

Nalbantoğlu'nun, ikinci olarak "işin sanat kısmı" diye vurguladığı şey "Turgut Cansever imzalı şeyleri, bir de yaratıcısından bağımsız görmek gerek"tiği iddiasıdır. Bu iddiasını da George Steiner'dan yaptığı bir alıntıyla destekliyor ve aynı ozansılığın mimarlık eserleri için de geçerli olduğunu vurguluyor: " 'Oku beni, seyreyle beni, dinle beni' der *ciddi* edebiyat, sanat ve müzik yapıtı, 'böylelikle bitmemişliğimin *sevinç dolu hüznünü*, sürekli yenilenen hayretini paylaş.'" ⁴⁹

Nalbantoğlu az ama öz üretmiş çok yönlü bir düşünürümüzdü. Modernlik üzerine, orada bulunma veya bulunamama halimiz, insanın var olma çabası, sancuları, eksiklikleri üzerine uzun uzadıya düşünmüş ve üretmiş bir bilim insanıydı. Çabasını saygıyla andığı Mimar Cansever'in yazdıklarını, yaptıklarını uzun yıllar büyük bir dikkatle takip ettiği anlaşılıyor. Octavio Paz ünlü kitabı *Yay ve Lir*'in bir yerinde şair ve toplum arasındaki ilişkiyi betimlemeye çalışırken ifade ettiği "Şairinin yalnızlığı, toplumsal çöküşü açıklar."⁵⁰ deyişini, mimarın yalnızlığı şeklinde de okuyabiliriz. Cansever'in akademi, düşünce ve meslek hayatında karşılaştığı engelleme-

47 Nalbantoğlu, "Turgut Cansever'in Mimarlığı Üzerine," 20.

48 Tekeli, *Mimarlık Zor Zanaat*, 423.

49 Nalbantoğlu, "Turgut Cansever'in Mimarlığı Üzerine," 20.

50 Octavio Paz, *Yay ve Lir Şiir Nedir?*, çev. Ömer Saruhanhoğlu (İstanbul: Era Yayınları, 1995), 45.

ler, hak etmediği anlamsız ve hoyrat muameleler yalnızlığını bir kez daha bize hatırlatıyor. Nalbantoğlu'nun bu yalnız mimarın düşünce ve yapıtları üzerinden giriştiği düşünsel diyalog değerli ve önemlidir. Cansever, mimar, düşünür, sanat tarihçisi, ressam, neyzen ve ozan olarak inanç ve değerler manzumesinden beslenen ve aynı zamanda modernlikle yüzleşen, hesaplaşan ve ondan etkilenen biriydi. Bu iki ismin diyalogu ve karşılaşması değerli ve anlamlı bir manzume sunmuştur. *Modern Mimarlığın Temel Meseleleri* başlıklı doçentlik tezi aslında Cansever'in inançlar ve değerler sistemi ile asrî olanın, modernin karşılaşmasının önemli uğrağı. Cansever'in modernlikle nasıl yüzleştiği, daha sonraki düşünce ve mimarlık pratiklerinde oradan neyi ne şekilde ve ne düzeyde aktardığı soruların cevabı bu çalışmada yatmaktadır. Ümit edilir ki, mimarların, mimarlık ve düşünce tarihçilerinin yeni çalışmaları ile bunları öğrenme ve tartışma imkanı bulalım.

Steiner'in yukarıda geçen ifadelerindeki her kelimenin Cansever ve yapıtlarında bir karşılığı olduğunu iddia edebilirim. Cansever çalışkandı, ciddi, meraklıydı her adımda yeni bir şey arıyordu; ümit vardı, neş'eliydi, hüznüydü, coşkuluydu. Steiner'den mülhem Cansever'in bize şöyle seslendiğini tahayyül edebiliriz: “Yazdıklarımı okuyabilir, yaptıklarımı seyredebilir, konuştuklarımı dinleyebilir ve böylelikle bitmemişliğimin neşe dolu hüznünü, sürekli yenilenen hayretini paylaşabilirsin!”

KAYNAKÇA

- Aslanapa, Oktay. "Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünün Kuruluşunun Otuzuncu Yıldönümü." *Sanat Tarihi Yıllığı* 6 (1974-75): 1-22.
- . *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tezleri, 1920-1946*. İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları, 2004.
- Bayrak, Sevince. *Bir Meydan Öyküsü Beyazıt (1914-1964)*. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2019.
- "Beyazıt meydanı." *Mimarlık ve Sanat* 2 (1961): 55-56.
- "Beyazıt'ın kati şekli 7 martta belli olacak." *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1961.
- Bozkurt, Orhan. *Bir Mekân Anlayışı*, Konferans. İstanbul: Teknik Üniversite Matbaası, 1962.
- Cansever, Turgut. "Beşiktaş'da Belediye Binası Projesi." *Arkitekt* 167-168 (1945): 252.
- . "Beyazıt Meydanı Meselesinin İçyüzü." *Milliyet*, 22 Mart 1964.
- . "Beyazıt Meydanı Meselesinin İçyüzü." *Milliyet*, 22 Mart 1964.
- . "Beyazıt Meydanı." *Sanat ve Mimarlık* 2 (1961): 74-78.
- . "Çukurçeşme Hanı Restorasyon Projesi Vesilesiyle." *Akademi: Mimarlık ve Sanat* 3-4 (Haziran 1965): 72-75.
- . "Karatepe Saçakları." *Sanat ve Mimarlık* 1 (1961): 28-30.
- . "Rıfat Yalman Evi." *Arkitekt* 249-252 (1952): 107-109.
- . "Sedad Hakkı Eldem Kimdir?: S. H. Eldem, İnanışlarıyla Değil, Virtüözlüğüyle Öne Çıkmayı Tercih Etmiştir." *Arredamento Dekorasyon* 18 (Eylül 1990): 86-88.
- . "Şehir Planlamamızın Durumu." *Forum* 198 (1 Temmuz 1962): 12-13.
- . "Şehirlerimiz Meseleleri." *Forum* 196 (1 Haziran 1962): 15-16.
- . "Toplum, Şehir ve Yapı Sorunları." *Yeni Ufuklar* 133/12 (1961): 3-13.
- . "Türk Sanatı." *Arkivi* 1 (1947/2): 251-59.
- . "Türkiye'de Eski Eserlerin Korunması ile İlgili Çalışmalar Hakkında Rapor." *Arkitekt* 309 (1962): 173.
- . "U.I.A. (Union Internationale Des Architectes) Şehircilik Komisyonunun İstanbul'daki Toplantısı Münasebetiyle." *Arkitekt* 294 (1959): 30-32.
- . "U.I.A. Şehircilik Komitesi Başkanı A. Gutton'un Konuşmaları Hakkında." *Arkitekt* 296 (1959): 110-11.
- . *İstanbul'u Anlamak*. Haz. Mustafa Armağan. İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.

- . *Kubbeyi Yere Koymamak*, 2. bas. Haz. Mustafa Armağan. İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.
- . *Sonsuz Mekanın Peşinde Osmanlı ve Selçukluda Sütun Başlıkları*. Haz. Faruk Deniz. İstanbul: Klasik Yayınları, 2009.
- Cansever, Turgut, ve Abdurrahman Hancı. “Anadolu Klübü Binası (Büyüka-da).” *Arkitekt* 295 (1959): 45-52.
- Deniz, Faruk. “Sanat Tarihine Mimarlıktan Bakmak: Turgut Cansever ve Doktora Tezi.” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 13 (2009): 435-60.
- Doğanay, Aziz, ve Yunus Uğur, haz. “Oktay Aslanapa ile Sanat Tarihi Eğitimi Üzerine.” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 14 (2009): 335-46.
- Dölen, Emre. *Türkiye Üniversite Tarihi 4: İstanbul Üniversitesi (1933-1946)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Düzenli, Halil İbrahim. “Türkiye’de Bir Meydanın Uzun Yaşanmış, Kısa Yazılmış Hikâyesi: Beyazıt Meydanı ve Turgut Cansever.” *Hendese* 9 (Mayıs 2020): 14-31.
- . *İdrak ve İnşa Turgut Cansever Mimarlığının İki Düzlemi*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2009.
- Eldem, Sedad Hakkı. “Bayezit-hürriyet Meydanına ait Y. Mimar Turgut Cansever imzalı 1:500 ölçekli proje hakkında görüşlerim.” Sedad H. Eldem Arşivi, SALT Araştırma.
- Erdem, Selim Efe, haz. *Semavi Eyice Kitabı: İstanbul’un Yaşayan Efsanesi*, 2. bas. İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.
- “Frank Lloyd Wright (İnsana Dönüş).” *Arkitekt* 298 (1960): 38.
- “Hürriyet meydanının yeniden tanzimi için dün karara varıldı.” *Cumhuriyet*, 8 Mart 1961.
- İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Kürsü ve Enstitüsünün Öğretim ve Araştırma Çalışmaları (1943-1962)*. İstanbul: Gün Matbaası, 1962.
- Nalbantoğlu, Hasan Ünal. “Turgut Cansever’in Mimarlığı Üzerine Bir Sorgulama.” *Mimarlık Dergisi* 358 (Mart-Nisan 2011): 18-21.
- “Nâzım Plan ve Beyazıt (Hürriyet) Meydanı Projesi Konusunda Fevkalâde Umumî Heyet Toplantısı.” *Cumhuriyet*, 16 Nisan 1961.
- Ödekan, Ayla. *Türkiye’de 50 yılda yayımlanmış arkeoloji sanat tarihi ve mimarlık sanat tarihi ve mimarlık tarihi ile ilgili yayımlar bibliyografyası (1923-1973)*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 1974?.
- Önen, Yekta Ragıp. “Mimarlar Odasında Hürriyet Meydanı projesi tartışıldı.” *Dünya*, 27 Şubat 1961.

- Paz, Octavio. *Yay ve Lir Şiir Nedir?*. Çev. Ömer Saruhanlıoğlu. İstanbul: Era Yayınları, 1995.
- Sayâr, Zeki. "Beyazıt (Hürriyet) Meydanı!." *Arkitekt* 302 (1961): 3.
- Sedad H. Eldem Arşivi, SALT Araştırma.
- Şehsuvaroğlu, Haluk Y. "Bir meydana dair." *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1961.
- Tanyeli, Uğur. *Turgut Cansever*. İstanbul: Boyut Yayınları, 2001.
- Tanyeli, Uğur, ve Atilla Yücel. *Turgut Cansever: Düşünce Adamı ve Mimar*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2007.
- Tekeli, Doğan. *Mimarlık: Zor Sanat*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.
- Tuluk, İskender. "Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Dergileri ve Mimarlık Tarihi Yazıları Bibliyografyası." *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 13 (2009): 485-556.
- Vanlı, Şevki. *Frank Lloyd Wright: İnsana Dönüş*. Ankara: Dost Yayınları, 1960.

THE STORY OF TURGUT CANSEVER’S *MAIN PROBLEMS OF MODERN ARCHITECTURE*

ABSTRACT

This article presents a documentary analysis of the long and intriguing story of Turgut Cansever’s *Main Problems of Modern Architecture*, which he wrote as a thesis for promotion to associate professorship in 1960. Cansever’s academic promotion has for a long time been discussed in terms of how and through what processes it was realized, rather than the content of his thesis and its contributions to Turkey’s intellectual and aesthetic life. Cansever himself occasionally mentioned this; however, there have been some rumors in some academic circles based on different accusations ranging from the non-existence of this thesis to its alleged rejection or it having no scholarly value. This article aims to dispel the myths in this story and put an end to all these rumors by relaying, on the one hand, the process of how Cansever’s thesis has recently been prepared for publication sixty years after its production, and by critically analyzing, on the other hand, these accusations based on imperfect, misplaced, ignored or otherwise wrong information. The article also explores the implications of this story for contemporary architectural thinking in Turkey, to which Cansever tried to contribute despite the many intellectual and psychological barriers that he had to overcome. Much of the information and most documents analyzed in the article have been unearthed for the first time, which will hopefully lift the thick curtains covering the mystery of Cansever’s academic promotion.

Keywords: Turgut Cansever, architectural thought, architectural thought in Turkey, history of higher education, history of modern architecture.